

др Владимир Кривокапић,
професор Више школе унутрашњих послова и Дефектолошког факултета

ОСНОВНЕ ОДРЕДНИЦЕ КРИМИНАЛНО-ПОЛИТИЧКЕ МИСЛИ АКАДЕМИКА МИЛУТИНОВИЋА

Академик, проф. др Милан Милутиновић, поред великог научног доприноса на подручју криминологије, дао је и значајан допринос на плану криминалне политике. Ова научна опредељења проф. Милутиновића карактеришу следећа настојања: инсистирање да у основи криминално-политичке праксе морају бити научна сазнања о извориштима криминалитета; залагање за друштвену (социјалну) превенцију, односно што потпуније ангажовање јавности на криминално-политичком, превентивном плану; инсистирање на неопходности координације мера превентивног и репресивног карактера у реализацији криминално-политичке праксе. Сходно наведеном, рад се састоји из три дела у којима аутор излаже поменута криминално-политичка опредељења академика Милутиновића.

Кључне речи: Узроци криминалитета. - Научна истраживања. - Превенција. - Репресија.

Поред великог научног доприноса проф. др Милана Милутиновића који је у својој суштини криминолошки, он је дао и значајан допринос на плану криминалне политике настојећи да ову важну научну и практичну делатност постави на следећим основама:

I. Инсистирање да у основи криминално-политичке праксе (спречавања и сузбијања криминалитета) морају бити научна сазнања о извориштима криминалитета;

II. Залагање за широко схваћену друштвену превенцију, односно инсистирање на криминално-политичкој улози јавности;

III. Истицање нужности координације мера превентивног и репресивног карактера у оквиру савремене криминално-политичке праксе.

I

Идеја савремене криминолошке мисли у нас да се тежиште супротстављања криминалитету пренесе из наслеђене и уске области кривично-правног, репресивног реаговања на план опште друштвене

превенције, заслуга је, највећим делом, научних опредељења и напора академика, проф. др Милана Милутиновића.

У критичком сагледавању досадашњег стања у овој области, проф. Милутиновић истиче у својим радовима (Криминологија, Криминална политика и др.) (1), да је у класичној криминологији придат апсолутни примат закону, друштвени живот почива на правном систему и легалитету, односно читава реакција на криминалитет садржана је у кривичном закону. Јасно да овакво кривично право није могло да се бави само индивидуализацијом казне у превентивном циљу, већ је систем напредовао побољшањем кривичног права, тако да он обухвати што више инкриминација. За разлику од ове модерна политика сузбијања криминалитета, означава се као научна, социјална и хумана. Она почиње Позитивистичком школом крајем XIX века која прокламује као један од основних циљева: трагање за узроцима криминалитета (2).

Посредством криминолошке литературе учавамо да у подручје криминалитета значајније улази наука. Основни циљ науке је да открије узрок феномена којим се бави. Тек са откривањем узрока, наука пружа шансе људској пракси да овлада неком појавом у реалности. Ово је несумњиво један од основних циљева данашњих напора криминологије, као уопште и других наука.

Категорија узрочности је међутим, једна од најпроблематичнијих у историји науке и филозофије и ти проблеми су доживљавали и доживљавају и данас различита решења и бивају увек изнова дискутовани. Зато ћемо се овим појмом само делимично позабавити, улазећи у њ само у оној мери колико се може правдати нашим основним циљем: да боље схватимо појам узрочности и њен значај за превенцију криминалитета, а сходно објашњењу ових категорија у радовима нашег водећег криминолога проф. др Милана Милутиновића.

Дакле, пошто је прошло време када су криминологија и на њој засноване криминална политика и практичне кривично-правне дисциплине, имале претежно карактер једне дескриптивне класификаторске области, она је принуђена да води рачуна о свим проблемима који се данас иначе постављају развијеним наукама. Један од основних задатака криминологије је да дефинише природу и врсту детерминизма у области криминалних феномена. Зато се у радовима проф. Милутиновића срећу појмови као што су: детерминизам, узрок, услов, повод. Криминалитет је битна друштвена појава па се природно његов детерминизам мора означити као врста друштвеног детерминизма. Основна поставка је да се ништа не дешава произвољно и незаконито, да све има

(1) Аутор свих публикација које су коришћене у овом раду, а наведене су у Ф.Н. је др Милан Милутиновић.

(2) У радовима проф. Милутиновића пратимо идеје о превенцији које се срећу још код античких мислилаца (Платон, Аристотел) у рационалном напору старих Грка да свет објасне узроцима у њему самом, а што је уопште последица њиховог смисла за практични живот.

Знатним делом, међутим, идеје о превенцији криминалитета у савременој криминалној политици настале су на бази доприноса који су јој дали: покрет Нове друштвене одбране и у нешто мањој мери извесне поставке Класичне, Позитивистичке и Социолошке школе. Школа Нове друштвене одбране, међутим, већи значај придаје ресоцијализацији делинквената, него што верује у општу друштвену превенцију (*Криминологија*, СА, Београд, 1976, стр. 392).

своје узроке и услове. Једна појава је детерминисана када је последица неког скупа претходних стања или услова од којих неке називамо узроцима. Условом обично зовемо појаву од које нека друга појава зависи делимично или у целини, односно без које се не би десила на исти начин или се уопште не би појавила. Узроком се обично назива услов који има две особине: у његовом одсуству дата појава се не би уопште десила, а његова присутност неминовно изазива појаву чији је узрок у питању. Остали услови би одређивали њене специфичне и мање битне карактеристике.

Разликовање услова и узрока је мање више релативно, али је разликовање услова и повода значајније. Да би се избегла опасност да се узрок поистовети са онтолошки и епистемолошки и по томе што се повод, по правилу, манифестује активним одвијањем у одређеној средини, или је пак његово одвијање видљиво. Повод, међутим, нема утицаја на настанак детерминистичких компоненти самог узрока.

У данашњој криминологији, међутим, не постоји сагласност о узрочности криминалитета. С обзиром на бројна и различита мишљења, разумно је поставити питање: шта се све у модерној криминологији данашњег времена сматра узроком криминалних појава? Савремена научна мисао, међутим, није јединствена ни када су у питању и нека друга фундаментална значења криминалитета. Разлике у мишљењима, постоје, првенствено због наслеђеног, идеолошки разноврсног прилаза изучавању друштвених појава па и криминалитета. Идеолошка обојеност појединих теорија заснива се, између осталог и на различитом приступу етиолошког значења друштвених појава. Неки познати западни теоретичари своје интерпретирање етиологије криминалитета допуњавају великим бројем теорија о узроцима криминалитета. Већина тих теорија сагласна је са функционализмом који не види прогрес у друштвеним променама, већ настоји да одржи постојећи систем као целину. Природно је да се ни у таквим друштвеним оквирима не може развити успешна превентивна делатност, која би нешто дубље задирала у узроке и услове криминалитета. Свакако да би и у најнапреднијим системима данас требало извршити значајне измене да би поједини узроци криминалитета нестали. И овде имамо суштину основног става проф. Милутиновића према коме је погрешно, научно неодрживо и недијалектички изучавати друштво као збир великог броја разноврсних појава: економских, културних, психолошких, социјално-патолошких, не доводећи их у динамичку структуралну везу и односе. Проучавање појединих од ових појава као изолованих показује да поједини грађанских теоретичари немају довољно слуха да сагледају друштво у његовом дијалектичком развоју у коме се не могу проучавати поједини социјални фактори одвојено од целокупне економске и социјалне структуре одређеног друштва. Сем тога објашњење криминалитета мора се тражити првенствено у дејствовању друштвених утицаја који имају временске и географске елементе - димензије (3). Треба имати у виду чињеницу да се криминолози око одговора на многа од ових питања не слажу у основи или појединостима одговора које дају, или што је можда још важније, не слажу се ни око тога

(3) *Криминологија*, СА, Београд, 1973, стр. 219-257.

да ли треба и да ли се уопште може трагати за најдубљим узроцима криминалитета. Разлози овоме неслагању су многобројни и разноврсни, а могу се и претпоставити. Интерес за узроке не иде увек укорак уз интензивну емпиријску оријентацију, уз број истраживања, па ни уз њихов висок квалитет и методолошку фундираност. Америчка криминологија је на пример, интензивно истраживачки оријентисана и располаже огромним бројем важних података. Међутим, ти подаци би збиља много добили на снази када би били интерпретирани и поткрепљени теоријским знањем другог типа од функционалистички оријентисане америчке теорије о друштву.

Да ли је могуће данас дати коначан одговор о узроцима криминалних појава, тешко је тврдити, а још теже да је коначан узрок већ нађен. Неопходно је међутим, претпоставити некакве одговоре, јер облик и садржина друштвене акције (а поготову оне превентивно оријентисане) имплицитно захтева некакав одговор који се данашњим ступњем знања бар делимично хипотетички може правдати.

Између многих гледишта о питањима узрока криминалитета наводимо мишљење проф. Милутиновића које није искључиво и изгледа заснованије и примереније од других етиолошких криминалних понашања. Ово схватање истиче сву комплексност друштвеног и психолошког детерминизма који је у основи криминалитета и сумњу у могућност егзактног утврђивања неког универзалног узрока, односно универзалног типа законитости по коме би се владале криминалне појаве. Без обзира што нису истражени односи на релацији социолошког и психолошког детерминизма, треба подвући да је психички детерминизам важна компонента детерминизма криминалних феномена и друштвеног детерминизма, уопште. На то указује проф. Милан Милутиновић када каже да "изучавање криминалитета мора бити социолошко-психолошко, засновано на анализи социјалних и психолошких чинилаца" (4).

Истичући тешкоће стварања једне јединствене теорије о криминалитету, међу ауторима постоји слагање да данас свако повезивање неких антеценденаса са криминалним понашањем мора да прати свест истраживача и криминолога о томе да је криминалитет слојевито и вишеструко детерминисан, а да "ни један фактор узет сам за себе не може да доведе до криминалног понашања" (5).

Професор Милутиновић у својим капиталним делима (Криминологија, Криминална политика) у великој мери отклања и терминолошку збрку која се односи на основне методе супротстављања криминалитету. Нећемо погрешити, поведећи се за садржајем ових радова, ако термин "превенција" вежмо за активности које су усмерене на отклањање узрока криминалног понашања и имају за циљ спречавање кривичних дела, а термин "репресија" на оне које се баве последицама криминала, а за то употребљавају ма која средства откривања, кажњавања, принуде.

Из овога произилази да се о превенцији тешко може говорити ако се нема одређена концепција о узроцима, теорија или објашњење, или бар хипотетичка веза која превазилази просто констатовање корелације

(4) *Криминологија*, СА, Београд, 1976, стр. 273.

(5) *Криминологија*.

између две појаве. То значи да наука не може да се задовољи деструкцијом корелативног односа, већ мора продрети у дубље слојеве условљености до узрочног објашњења појаве. Таква корелација је упућена на стална проверавања у пракси и тек то је солидна основа за изградњу једне превентивне криминалне политике. Сходно наведеном, проф. Милутиновић у објашњењу превенције полази од опште социјалне превенције као облика који нужно мора да се ослања на систем узрочности у горе наведеном смислу. Уз општу социјалну превенцију су: посебна и индивидуална, односно примарна, секундарна и терцијарна (6).

Из радова проф. Милутиновића уочљиво је да два основна метода супротстављања криминалитету (репресивни и превентивни) нису нити могу бити сасвим супротстављени један другоме.

Прво, није свако бављење последицама репресивно. Неке постделиктне мере у појединим областима криминалитета немају у потпуности репресивни садржај. Доста илустративан пример за то су мере постделиктог карактера које се примењују према малолетним преступницима у циљу уклањања објективних и субјективних услова њиховог преступничког понашања и онда када изврше кривично дело. Ради се о обавези државних и социјалних служби које би требало да пруже помоћ младима да савладају објективне и личне тешкоће "властитог развоја и позитивне социјализације" (7). Треба имати у виду да општа и посебна превенција садрже мере које се примењују антиделиктно, значи са крајњим циљем да се предупреди, односно спречи криминално понашање док би индивидуална (терцијална) превенција била она која се састоји из појединих конкретних пределиктних мера и поступака према лицима у односу на које постоји прогноза криминалног испољавања, као и мере ресоцијализације, као постделиктно поступање.

Општа и посебна превенција ни у једном друштву до данас не показују такву организацију и резултате да би представљале успешан метод превентивног супротстављања криминалитету, због чега се морају ослањати на индивидуалну. Такође треба имати у виду да индивидуална (терцијална) превенција, данас, у знатној мери замењује процес ресоцијализације, а инсистирање на индивидуализацији казне доприноси каквој таквој успешности, иако је она у тесној вези са мерама принуде и лишавања (8). Други проблем представљају такозване пределиктне мере, јер до разлога за њихово увођење дошло се на пример, научним предвиђањем. Случај када се у таква научна предвиђања има највише поверења, и то се чини оправдано, је повратништво, као посебан проблем криминологије и криминалне политике. Међутим, могућности предвиђања данас, а поготову у друштвеним наукама, није најјачи критеријум тачности неке теоријске концепције, нити наша способност да предвиђамо значи да смо допрли до узрока неке појаве. Осим тога, чињеница да смо можда у стању да предвидимо нечије криминално понашање не мора да значи да ће се оно и неминовно догодити, поготову ако се нисмо и практично упустили у отклањање

(6) *Криминална политика*, СА, Београд, 1984, стр. 316-322.

(7) *Криминологија*, СА, Београд, 1973, стр. 280-281.

(8) *Основне тенденције у савременој криминологији*, ЈРКК, бр. 3/1977.

најактуелнијих узрока односно услова њиховог манифестовања, или пак њиховог настајања.

Узроци криминалитета, превентивни планови и програми су основне категорије без чијег научног, евалуативног истраживања нема успешне социјалне превенције (9). Уз делимично усаглашавање са превентивним програмом све то утиче да се ипак у пракси појединих земаља далеко већи значај придаје репресивној делатности, делимично и због тога што на плану супротстављања криминалитету репресивно делује читав низ утицајних друштвених органа којима је друштвена функција управо репресивна. Осим тога, сва деликатност проблема криминалитета у уској је зависности од конкретних друштвених услова у једној земљи. Сметње интензивнијем практичном остварењу конкретног превентивног програма у једној земљи, данас свако друштво може лако да оправда борећи се са тешкоћама сопственог развоја, па и опстанка у данашњим сложеним условима односа на унутрашњем и међународном плану.

Но, и поред тога сасвим је извесно да успешност превенције криминалитета зависи од научне разраде, односно теоријске осмишљености њеног програмирања, планирања и реализовања. Од изузетног значаја је помоћ науке која се односи на организовање и развијање социјалне превенције, као и на оцењивање вредности планова и програма превенције криминалитета, односно на "оцењивање ефикасности и последица стратегије - позитивних или негативних, очекиваних или неочекиваних - и њене друге социјалне елементе" (10). Ове вредносне оцене доприносе нашем сазнању, односно прогнозирању превентивних ефеката које је могуће очекивати и убудуће (11).

Посебан значај за развој социјалне превенције имају истраживања која доприносе правилном конципирању превентивних планова и програма. У основи оваквих истраживања је "решавање социјалних и културних проблема повезаних са узроцима и условима криминалитета, која откривају путеве ефикасније друштвене превенције, државних и друштвених органа и установа" (12). У питању су криминолошка истраживања с циљем откривања услова и узрока криминогеног значаја, а која могу бити у непосредном односу са пределинквентним стањем лица и као такви корисно послужити у сврхе индивидуалне превенције. Уколико истраживање обухвата више различитих феномена (криминолошких, криминално-политичких), утолико је реч о свестранијем осветљавању различитих аспеката проблема криминалитета, што по правилу доприноси квалитетнијем конципирању па и реализацији превентивног програма, наравно уколико су испуњени и други услови (13).

(9) *Криминална политика*, СА, Београд, 1984, стр. 369-371.

(10) *Криминална политика*, СА, Београд, 1984, стр. 369.

(11) *Исто*.

(12) *Криминална политика*, СА, Београд, 1984, стр. 370.

(13) На Шестом конгресу УН за превенцију криминалитета и Третман делинквентна расправљало се о сметњама у појединим земљама које отежавају оцену превентивних планова и програма. Једна од њих је што радници кривичног правосуђа информације о криминалитету држе у тајности. То изискује потребу за остваривањем уске сарадње између истраживача и органа правосудне делатности (*Криминална политика*, стр. 371).

Научна истраживања на подручју превенције криминалитета била су предмет расправе на Трећем, Четвртном и Петом конгресу УН који су се односили на спречавање криминалитета и третман делинквената. Расправе на овим конгресима довеле су до становишта по коме оцењивање вредности превентивних планова и програма треба предузимати благовремено од самог почетка њихове реализације, с обзиром да је само на тај начин могуће извршити коректно евентуалне интервенције и корекције. Свако накнадно поправљање већ реализованих планова и програма представљало би закаснелу реакцију и не би допринело успешности превенције.

II

Јавност у најширем смислу, односно њено криминално-политичко ангажовање, предмет су посебног разматрања у радовима проф. Милутиновића (14). Делом посредством ове литературе сазнајемо да се јавност организује у разним земљама на различите начине, а према специфичним условима и потребама средине у којој криминално-политички делује (15). Неке од ових земаља "нису још увек способне да задају одговарајући ударац негативним појавама у друштву у које спада и криминалитет, да утицај јавности претворе у снажан инструмент једне радикалне, широко схваћене социјалне превенције против криминалитета и других појава социјалне патологије" (16). Проф. Милутиновић још раних седамдесетих година, када је етатистичка компонента (и у криминалној политици) била доминантна, истиче јавност као значајан фактор социјалне превенције: "Улога фактора јавности у западним земљама, испољава се на разним питањима борбе против криминалитета, као што су: пружање помоћи приликом откривања и хватања извршилаца кривичних дела, организовања и спровођења мера социјалне помоћи, давањем подршке постпеналној фази ресоцијализације. На тој основи долази до формирања разних тела и институција које су мање или више самосталне у развијању своје активности или везане за одређене државне органе до разрађивања посебних програма државне заштите, као и до активирања средстава масовних комуникација у развијању антикриминалне пропаганде" (17).

Под приоритетним мерама криминалне политике (18) проф. Милутиновић подразумева оне које треба предузети у односу на криминалитет који се очекује, који ће се појавити и после више година (десет, двадесет, педесет). Неопходне су бројне и разноврсне мере превентивног карактера предузете од разних субјеката, да би се отклонили негативни утицаји и услови који потичу из друштвене средине и обезбедио нормалан развој личности, нарочито деце и омладине. Тај циљ се може успешно реализовати само интензивном превентивном активношћу постојећих институција (школа, породица, центри за социјални рад и др.) и оснивањем нових одговарајућих институција за анимирање нај-

(14) Детаљно, *Криминална политика*, СА, Београд, 1984, стр. 351-367.

(15) *Криминологија*, СА, Београд, 1981, стр. 462.

(16) *Криминална политика*, СА, Београд, 1984.

(17) *Улога јавности у сузбијању криминалитета*, ЈРКК, бр. 2/63, стр. 188.

(18) Превенција криминалитета у радовима проф. Милутиновића је пре свега криминално-политичка, а затим криминолошка категорија.

шире јавности да делује превентивно. Ту, пре свега, спадају: успостављање друштвених механизма заштите људи и имовине, превентивно усмеравање информативног фактора, организовање институција за образовање и професионално усмеравање, организовање квалитетне социјалне заштите, рекреативно и стваралачко коришћење слободног времена. Професор Милутиновић, такође, у истом циљу инсистира на психолошко-медицинском третирању младих у дужем временском периоду с циљем да се елиминишу лични извори девијантног понашања тамо где они постоје (19). Логичан закључак према коме би реализација овог програма имала за последицу спречавање бројних облика криминалитета и других девијантних појава није довољан, већ је неопходна конкретна друштвена акција, која управо и недостаје (20).

Превенција криминалитета, за разлику од репресије, захтева ангажовање бројних друштвених субјеката, односно јавности у најширем смислу. Но, међутим, није довољно анимирање најшире јавности, појединачно, социјалних установа и др, већ је у истом циљу неопходна и њихова међусобна усклађена интеракција као и она са државним органима: ОУП-а, јавним тужилаштвом, кривичним судом, органима за извршење кривичних санкција. Битан услов је да сама јавност буде позитивно криминално-политички усмерена, односно превентивно оријентисана. Криминалну политику, осим функционисања државних органа треба да интересује и "комплекс криминолошких и социолошких збивања у друштву које она мора изучавати са свога криминално-политичког, посебно превентивног становишта" (21), с обзиром да ослањање искључиво на законе, органе и институције кривичне репресије, претерано поуздање у њихову снагу и моћ, не може значајније утицати на смањење криминалитета (22).

Анализирајући улогу јавности у превенцији криминалитета у земљама запада, проф. Милутиновић истиче да се улога јавности манифестује као "израз иницијативе грађана да се заштите од разних инкриминисаних напада и насиља, мада јавно мњење не придаје тамо бог зна какву вредност превентивној криминалној политици" (23). Улога фактора јавности у овим земљама испољава се на ужим друштвеним сегментима, на иницијативама из различитих средина према посебним интересима ужих група или институција. Ове установе су мање или више самосталне у развијању своје превентивне активности или су везане за поједине државне органе. На ширем друштвеном плану долази до разрађивања посебних програма друштвене заштите, а међу најзначајнијим је активирање средстава масовних комуникација у развијању пропаганде против криминала. Посебни и веома ефектни облици информисања јавности настају као резултат сарадње полиције

(19) *Проблеми казнене политике судова*, Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд, 1973, стр. 271.

(20) *Улога јавности у сузбијању криминалитета*, ЈРКК бр. 2/63, стр. 202.

(21) *Криминална политика*, СА, Београд, 1984, стр. 352.

(22) Значај улоге јавности за превенцију криминалитета посебно је истицан на Трећем конгресу УН за превенцију криминалитета и третман делинквената у Стокхолму 1965. године, као и на конгресу у Кјоту, 1970. године организоване такође од УН на тему превенције криминалитета и третман делинквената.

(23) *Criminologie et politique, criminelle*, Paris-Montreal, 1978, p. 24, према: М. Милутиновић, *Криминална политика*, СА, Београд, 1984, стр. 352.

и средстава јавног информисања, управо преко публикавања садржаја из полицијске активности, као и популарних емисија које имају ин-структивни и саветодавни карактер, а у циљу заштите лица и имовине.

Средства информисања, осим што могу имати позитивну улогу у превенцији криминалитета неретко имају негативан криминогени значај, пре свега, онда када "болују" од површности, недовољне проверености уношења субјективизма, у циљу задовољења посебних интереса, што може довести до негативних ефеката у јавности (24). Посебан криминогени утицај могу имати описи појединих кривичних дела који се односе на начин њиховог извршења, чиме се постиже атрактивност, сензационализам и популарност како криминалаца тако и њихове криминалне делатности. Очигледно да преовлађују пре интереси дневног тиража него интерес превенције криминалитета. Поједине филмске, односно телевизијске пројекције најчешће не одговарају захтевима васпитања и моралног формирања нарочито деце и омладине, већ гло-рификују имагинарне јунаке, идеализују живот без рада, стварају по-грешне илузије о животу, што посебно делује криминогено на лица склона девијантном понашању.

С обзиром на мање више стални раст криминалитета на западу и немоћ државних органа да озбиљније умање његов растући тренд, у овим земљама полиције настоје да се на широј основи повежу са грађанима, средствима информисања, омладинским организацијама, уста-новама за креативно коришћење слободног времена и сличним ус-тановама. Како је у овим земљама сузбијање омладинске делинквенције један од основних криминално-политичких задатака у ту сврху ос-нивају се поред омладинских клубова, савети, одбори, удружења, посеб-ни тимови који имају за задатак спречавање омладинске делинквен-ције.

Настојећи да се поједини програми реализују остајали су, међу-тим, на покушајима из разлога којима није само циљ превенција крими-налитета. На пример формирање омладинских клубова на западу педесетих и шездесетих година (САД, Данска, Јапан, Цејлон, Израел) од стране полиције имало је наизглед за циљ, намеру полиције - да фор-мирањем оваквих клубова надокнади губитак или нестајање породичног ауторитета, као и да се пружи социјална подршка и помоћ, односно да се уз помоћ полиције малолетници школују, стекну професију и сл. Истраживања, међутим, (Ф. Трачер) показују да не постоји однос између овог клупског рада и смањене малолетничке делинквенције. Објаш-њење оваквог стања налазимо у радовима проф. Милутиновића. Он примећује да ове клубове не ствара увек омладина, већ сама полиција самостално или посредно преко других институција, као вид органи-зованог коришћења слободног времена и наводно као израз симпатије омладине према полицији. Међутим, како истиче проф. Милутиновић, разлози ове полицијске активности нису само хуманитарни, или пак искључиво превентивни, већ полиција жели да на тај начин оствари што већи утицај развијајући пријатељски став омладине према поли-цији, односно да омладину првенствено подреди својим циљевима. И зато, сматра се, да оваква решења, која су шездесетих и седамдесетих

(24) *Криминална политика*, СА, Београд, 1984, стр. 369.

година била нарочито актуелна, нису могла водити ка већем успеху у превентивном смислу (25).

У циљу остваривања што уже сарадње између криминалне политике и јавности Европски савет је још 1979. године формирао комитет експерата за развијање веза у циљу унапређења ове сарадње. У Француској су била позната добровољачка друштва за пружање помоћи лицима после издржане казне, али која нису имала много успеха у раду. После другог светског рата основани су тзв. постпенални одбори који су имали карактер судске и социјалне установе (26).

Без обзира на бројне облике укључивања јавности у превенцију, криминалитет у западним земљама, нарочито омладински, из године у годину непрестано расте. Објашњавајући овакав, наизглед парадоксалан исход, проф. Милутиновић истиче да фактор јавности, упркос свом значајном превентивном ангажовању не може сам по себи да доведе до обимнијег смањења криминалитета. Разлози су у друштвено-културним условима, а излаз треба тражити у постепеном ослобађању човека од разних отуђења "које му је створила његова претходна, а и садашња историја" (27).

Превенција криминалитета у савременим условима у знатном броју земаља, као и код нас, нема већих могућности да се развија као успешна социјална акција и пракса друштвених органа и организација, удружења, разних специјализованих и других институција. Поједине организације и институције на овом плану карактерише инертност, пасивност, незаинтересованост (28). У тренутним условима наше друштвене стварности умањен је допринос и научно-стручних удружења иначе познатих по развијању антикриминалне превентивне делатности, као што су Савез удружења за кривично право и криминологију, Савез удружења правника Југославије и сл.

Улога јавности, ако јавност није на адекватан начин организована, може да поприми проблематичан, односно неизванредан садржај. Уколико, ма и у случају минималне криминализације друштва не постоји ефикасна законска и друштвена контрола и уколико ове појаве прати на пример: интензиван пад друштвеног стандарда и пад моралних вредности, проблеми изазвани ратним окружењем, илегално поседовање оружја у већем обиму и други криминогени утицаји, све то захтева посебно друштвено организовање у коме неадекватна мобилизација јавности може довести и до њеног анархичног понашања са тешким последицама. То значи да организовање јавности на превентивним, криминално-политичким основама захтева посебну свесност и одговорност свих субјеката ове јавности, посебно оних којима супростављање криминалитету представља основну функцију. Наравно, тешкоће које стоје на путу било ком превентивном програму не могу бити разлог за одбацивање тога програма.

(25) *Улога јавности у сузбијању криминалитета*, ЈРКК, бр. 1/1963.

(26) О сличним установама у земљама запада, шире, *Криминална политика*, СА, Београд, 1984, стр. 352-356. О превентивној улози јавности у бившим социјалистичким земљама европског истока и код нас, *исто*, стр. 356-363.

(27) *Исто*, стр. 363.

(28) *Исто*.

III

Иако се за казну каже да је ”историја казне историја њеног укидања”, казна као моћно средство супротстављања криминалитету остала је до данашњих дана, па се пре може говорити о њеном трансформисању, него укидању. Нешто прогресивнија схватања о казни у Европи почињу од XVIII века на овамо као израз реаговања на окрутности и свирепости ранијег система кажњавања ”при чему су депортација и казна лишења слободе нове прогресивне казне које треба да остваре и своје превентивне ефекте” (29).

Пратећи историју казне као средства кривичног права и криминалне политике, уочљива је јасна зависност појављивања њених нових облика од развоја и трансформације друштвених односа и као последица тога историјског обogaћивања људске мотивације која је спрам сваке репресивне криминалне политике. То је лако видети на честом примеру лишења слободе. Сигурно је да је ова мера утолико драстичнија, уколико је слобода општа и загарантована друштвена тековина сваког појединца и ако је на тај начин основна претпоставка било какве његове делатности као људског бића. Чињеница је да тежину казне као санкције не чини само њена законска тежина, већ и начин извршења који се током историје у великој мери хуманизовао, чиме се повећавао и њен превентивни ефекат. У радовима проф. Милутиновића, сасвим природно, придаје се већи значај изреченој него предвиђеној казни (”ако је казна за извршено кривично дело изречена, она се понаша у односу на осуђено лице и као превенција и као репресија”) (30).

У вези са тим, посебно је интересантно питање ”генералне” и ”специјалне” превенције. Када је реч о превентивним ефектима које собом носи ”генерална превенција” а који би требали да постоје по основу предвиђености казне у закону, очигледно да предвиђена казна тешко може сама по себи да резултира успешном превентивом. Ради се о превентивном ефекту који собом носи кривични законик. У свим случајевима где је извршено кривично дело, значи да је деловање кривичног закона било недовољно. Гледано уопштено број кривичних дела из године у годину стагнира или се незнатно повећава, односно смањује. С друге стране број могућих кривичних дела код којих је кривични законик стварно спречио њихово извршење, остаје обично непознат. Претпоставимо ли да је тај број био велик, превентивно деловање кривичног закона на општем плану је ипак недовољно, иако можемо претпоставити далеко већи број кривичних дела када не би постојао страх од санкције. Најчешће је, међутим, немогуће сазнати који су ендогени и егзогени фактори утицали на потенцијалног извршиоца да се уздржи од вршења кривичног дела на која су га иначе подстицали његови нагони. За сада нису позната емпиријска истраживања, која би дала и приближан одговор на питање у којој мери кривични законик превентивно утиче на потенцијалног учиниоца нити је извесно да ли ће се и када таква метода и открити. Значи, у

(29) *Пенологија*, СА, Београд, 1977, стр. 12-17.

(30) *Криминологија*, СА, Београд, 1976, стр. 499-502.

општем смислу превентивна функција кривичног закона је условљена бројним факторима, ако је уопште оног значаја какав јој се придаје (31).

У свом научном опусу проф. Милан Милутиновић се посебно осврће и на друге ретрибутивне институте у чијем деловању треба очекивати потпуније превентивне ефекте него код казне. То се најпре односи на мере безбедности (32), васпитне мере, судове за малолетнике. За ове последње он и истиче да је смисао њиховог увођења у тежњи "да се малолетни преступник што више заштити и сачува, да се према њему одреди и примени третман на основу научних анализа о његовој личности и условима његовог живота" (33). На тај начин подручје практичног превентивног деловања проширује се на подручје малолетничке делинквенције. И ту је, по мишљењу проф. Милутиновића могуће остварити једну усклађену акцију у најширем смислу, која би резултирала ефикасном превенцијом појава социјалне патологије уопште, посебно младих (34). У питању је заштита и преваспитање младог делинквента, а судија за малолетнике поред правних знања треба да поседује и шира, односно он мора да се обрати за помоћ социолозима, психолозима, лекарима, психијатрима, педагозима и другим стручњацима чија су знања од значаја за третман према малолетницима.

У данашње време ситуација криминологије односно криминалне политике је таква да су на крају сваке расправе у којој се фаворизује превенција, ове науке приморане да одговарају на питање: откуда то да су репресивне акције против криминалитета неопходне, данас више него раније, а то ће вероватно бити и у даљој перспективи. Питање је, међутим, да ли на то треба да одговара криминологија и криминална политика или то питање задире у много шире проблеме основних противуречности људског друштва, људске природе, односа друштва и појединца који рађају нове облике криминалитета за које је свака постојећа организована превенција превазиђена, али ипак не узалудан напор науке и људске праксе. Социјална превенција као најшири оквир људске интеграције који истиче проф. Милутиновић у својим радовима, несумњиво је најпримеренија оваквој акцији с обзиром на њене позитивне, пре свега хумане пропозиције (35). Криминалитет је, међутим, појава која често захтева акцију чак и када иза те акције нису припремљени услови за најцелисходније решење, како према делу и последици, тако и према делинквенту. Овакви објективни разлици као одраз садашње друштвене ситуације као и други чиниоци којима је одређена садржина савремене криминалне политике стварају претпоставку да су данас репресивне мере, мада ограниченог домета далеко ефикасније и скоро једино средство борбе против криминалитета. Ове претпоставке у време обимне криминализације друштва могу изгле-

(31) Проблемом генералне превенције бавио се Међународни криминолошки конгрес одржан у Паризу још 1950. године. Конгрес међутим није дао нека радикалнија решења у горе наведеном смислу.

(32) Шире о мерама безбедности и васпитним мерама, *Криминална политика*, СА, Београд, 1984, стр. 277-230.

(33) *Појава, развој и елементи савремене криминалне политике*, АПФ у Београду, бр. 2-3/67, стр. 180.

(34) *Криминологија*, СА, Београд, 1973, стр. 482-483.

(35) *Појава, развој и елементи криминалне политике*, АПФ у Београду, бр. 3/67.

дати много заснованије него прибегавање превентивним мерама у чији непосредан успех је данас тешко поверовати.

Ма колико превентивна настојања у друштву била прогресивна она нису у толикој мери развијена, нити за сада реално остварљива да се наше друштво може одрећи репресивне акције. Наиме, репресивна делатност нужно ће и даље остати, њу може да замени превентивна, и то само она која ће моћи у потпуности да сузбије корене настанка криминалитета. Колико ће се дуго ова два облика кретати упоредо, односно један другог пратити и допуњавати, релативно је питање, оно зависи од бројних фактора међу којима су на првом месту сузбијање бројних узрока и услова криминогеног значаја, који су веома делотворни у садашњем тренутку наше стварности.

Но, без обзира на то, превентивна акција на плану супротстављања криминалитету увек је најидеалније решење, уколико је успешна. Превенција је ствар дубоко укорењеног хуманог гледања на човека и ствар вишег интереса сваког демократског друштва, за коју је неопходна добро и адекватно планирана и припремљена друштвена акција најширих размера. Међутим, успешна превенција не иде уз познате форме кривично-правне институционализације и уске професионализације борбе против криминала, иако захтева више организованости и више стручности него репресивно третирање криминалних појава. Превенција је део ширих и општијих циљева сваког друштва и кад је криминалитет у порасту тај део добија на значају. Утолико је потребније да ови хумани и практични разлози надвладају могуће уске интересе, идеолошке и друге препреке превенцији криминалитета тамо где оне постоје. Многе значајне одговоре на ова питања могуће је наћи у радовима проф. Милутиновића који својом научном заснованошћу и ширином превазилазе просторне и временске оквире и остављају трајна и инспиративна решења на плану супротстављања криминалитету:

(Примљено 8. марта 1993)

*Dr. Vladimir Krivokapić,
Professor of the Advanced School of Internal Affairs
and Special Education Faculty in Belgrade*

BASIC CHARACTERISTICS OF CRIMINAL-POLITICAL THINKING OF THE ACADEMICIAN MILUTINović

Summary

Professor Milutinović has greatly contributed to the sciences of criminology and criminal policy. His criminal-political studies are, however, aimed at analyzing and organizing the prevention of criminality, meaning: criminal-political practice should be primarily based on scientific approach, namely studying of the causes. Professor Milutinović particularly emphasizes the significance of general public and its engagement in prevention of criminality. Until now such activity has not been adequate, and the reasons relate both to objective and subjective factors which in our present-day reality determine the criminogenous characteristics.

While discussing the scientific work of Professor Milutinović, the author also treats the significance of punishment and other repressive measures aimed at preventing criminality. Regardless of numerous shortcomings of punishment as a means in this sphere, it should remain in the future, together with other repressive measures, as a necessary criminal-political instrument.

The prevention of criminality, although a more humane form of opposing criminality, is not that developed or realistically attainable. These two methods (preventive and repressive) will no doubt continue to play their roles and to complement each other, although in the existing conditions in our country the punishment will even gain in intensity. On the other hand, the prevention of criminality also will gain in importance.

Key words: *Causes of criminality. - Scientific research. - Prevention. - Repression.*

*Vladimir Krivokapić,
professeur à la Haute école des affaires intérieures et à la Faculté de déféctologie*

LES PRINCIPALES CARACTÉRISTIQUES DE LA PENSÉE CRIMINELLE ET POLITIQUE DE L'ACADÉMICIEN MILUTINOVIC

Résumé

Le professeur Milan Milutinović a fourni une grande contribution scientifique sur le plan de la criminologie et de la politique criminelle. Cependant, ses options criminelles et politiques sont orientées dans une grande mesure vers la conception et l'élaboration de la prévention de la criminalité et peuvent être résumées en tant que positions suivantes: la pratique criminelle et politique doit se baser nécessairement sur les recherches scientifiques, c'est-à-dire sur l'étude des causes de la criminalité. Le professeur Milutinović accorde une importance criminelle et politique particulière à l'opinion publique et à son engagement dans la prévention de la criminalité. L'analyse de certaines formes de son engagement, et aussi les effets de prévention réalisés par cet engagement, impose la conclusion que l'opinion publique n'est pas assez efficace sur le plan criminel et politique et surtout sur le plan de la prévention de la criminalité. Il s'agit de raisons de nature objective et subjective qui, dans les conditions actuelles de notre réalité ont aussi certaines caractéristiques crimogènes.

Suivant les traces de l'oeuvre scientifique du professeur Milutinović, l'auteur discute aussi de l'importance du châtement et des autres mesures de répression dans la lutte contre la criminalité. Sans égard à de nombreux défauts du châtement en tant que moyen de lutte contre la criminalité, il doit être maintenu, avec les autres mesures de répression, comme moyen criminel et politique indispensable.

Bien qu'elle soit une forme plus humaine et plus appropriée de la lutte contre la criminalité, la prévention de la criminalité n'est pas tellement développée et pratiquement réalisable. Ces deux méthodes (celle de prévention et celle de répression) se maintiendront certainement parallèlement pendant longtemps, se complétant mutuellement, bien que le châtement et les autres mesures de répression gagnent en intensité dans les conditions actuelles de notre réalité. Cependant, dans de telles conditions, la prévention de la criminalité devient d'autant plus importante.

Mots clé: *Les causes de la criminalité. - Les recherches scientifiques. - La prévention. - La répression.*